

Høring - forslag om endringer i sameloven (samelovens språkregler)

Høringsvar fra Samisk Råd, Sør-Varanger kommune/Mátta-Várjjat giella

Sør Varanger kommune har en betydelig andel samiske innbyggere. Det er 2 samiske språkgrupper som har vært etablert i kommunen siden riksgrensene ble etablert. Det er også en betydelig andel samisk befolkning fra Anár/Enare og da med enaresamisk språk. Språksituasjonen for de samiske språkene skoltesamisk og nordsamisk har hatt en negativ utvikling med færre og færre språkbærere, i takt med grenseforhold, fornorskning og sentralisering. Skoltesamisk er rødlistet språk, og nordsamisk i vår kommune ansees som sterkt truet.

Utvikling og vitalisering av de samiske samfunnene i kommunen fulgte den nasjonale trenden etter Altaaksjonen og etablering av Sametinget. På midten av 90-tallet var det ca 250 barn som fikk undervisning i samisk språk og kultur. Tilbudet om opplæring i samisk var ikke tilstrekkelig og omfattende nok til at det ble utdannet mange språkbrukere, da tilbudet først og fremst ble gitt med *svake modeller / samisk som andrespråk*, eller i starten som «samisk språk og kultur». Skoltesamisk var ikke en del av dette tilbudet. Språkstimulerings- og opplæringstiltakene har frem til i dag vært konsentrert om samisk som andrespråk i grunnopplæringa, og enkeltstående prosjekter. I dag har det uten at det er formelt forankret, etablert seg en praksis i kommunen, der det nærmest en forutsetning at minst en av foreldrene er samisktalende for at barnet/eleven skal kunne fullføre samiskopplæring i et 10-årig skoleløp.

Sameloven medførte dessverre et rettighetsskille mellom samer i det vi nå omtaler som samisk språkforvaltningsområde og samer i de kommunene som er utenfor. Samer i kommunene utenfor forvaltningsområdet ville kunnet fått rett til opplæring på samisk språk, men grensene som ble trukket forhindret dette. I Sør-Varanger ble det praktisert slik at tilflyttede samiske elever, med samisk som hjemmespråk fikk opplæringstilbud i samisk som førstespråk. Det samme tilbudet ble ikke gitt til samiske elever fra Sør-Varanger.

Uten å ha klar formening om hva som er hensiktsmessige tiltak for vitalisering av samisk språk, kan det synes uklart hvorfor myndighetene starter med å endre loven for hva som er det offentlige ansvaret. Det vil være et godt pedagogisk grep å skissere hvordan utvalgets arbeid kan materialisere seg, gjennom å tydeliggjøre hvordan de ulike tiltakene henger sammen og virker inn på hverandre. De lokale dialektene er i ferd med å forsvinne, på grunn av at man ikke har den tradisjonelle formen for språkoverføring intakt lengre. I formelle opplærings- og utdanningsinstitusjoner læres det «bokmål» også muntlig. For at det skal være mulig å ta tilbake dialekta, må det gjøres kartlegging og forskning.

Samisk Råd i Sør-Varanger ønsker å av disse grunner, å avgi et 2-delt høringssvar, der skoltesamisk språk omtales særskilt, i og med at nordsamisk og skoltesamisk har ulik formell status i Norge. Det er kun i Sør-Varanger at skoltesamisk er et opprinnelig språk i Norge.

Generelt

Departementet ønsker å gjøre endringer i regelverket for å legge til rette for at **flere kommuner** blir med i det samiske språkområdet og med det er med på å bevare og utvikle de samiske språkene.

Vi vil her påpeke at språkutvalget allerede har kommet med noen forslag til løsninger. Dette er blant annet:

- Utredningen viser at barns språktilegnelse i samisk, samisk språkstimulering i barnehagen, og opplæring skolen er nøkkelen til vitalisering av samiske språk.
- Økt bruk og styrking av samiske språk i barnehager og skoler vil derfor være blant de viktigste tiltak
- Utvalget har vurdert hvordan moderne teknologi kan være med på å heve språkenes status og gjøre det lettere å tilby et godt tjenestetilbud til samiskspråklige
- Utredningen viser at det behøves mer personell med samiskspråklig kompetanse i offentlig tjenesteyting. I mellomtiden må det tilrettelegges i større grad ved hjelp av tilleggstjenester som
 - fjernundervisning i skolen,
 - fjernkonsultasjoner i helse- og omsorgssektoren
 - tolking og oversetting

Vi mener at disse tiltakene kan iverksettes som felles tiltak fra myndighetenes side, uavhengig av endringer i Sameloven.

Skoltesamisk

I dag er det godt dokumentert at skoltesamer også bor i andre kommuner, og og lever med en annen språksituasjon, enn de skoltesamene som bor i Sør-Varanger. Skoltesamisk er opplæingsspråk i skolen i nabokommunen Sevettijärvi i Finland, og mange har skoltesamiske slektninger der. Dette er en meget positiv språksituasjon, sammenlignet med de skoltesamene som bor i andre kommuner i Norge.

Sametinget har registrert at det er en økende interesse for å bevare og ta tilbake språket innenfor de skoltesamiske miljøene på norsk side. Dette blir sett på som svært positivt, og det er noe som Sametinget har ønsket å følge opp. Språkutredning for skoltesamisk språk ble utført av Torkel Rasmussen i mars 2021.

Sør-Varanger kommune er i en forholdsvis spesiell situasjon, der det for eksempel må velges mellom hvilke språk det kan skiltes på. Som grensekommune til 2 land med forskjellig ortografi og 6 språk (skolte- og nordsamisk, russisk, finsk, kvensk og norsk), har vi søkt dispensasjon fra skiltreglene om skilting på mer enn 3 språk. Vi har et vedtak om skilting på skolte-/nordsamisk/finsk/norsk (4-språklig)

- Dette er et ledd i språklig og kulturell revitalisering. Det **må etableres tiltak og igangsettes et arbeid på nasjonalt nivå** for å rede grunnen for et skoltesamisk språksenter/avdeling –med mulig internasjonalt samarbeid med institusjoner og skoltesamisktalende personer på finsk side av Såpmi.
- SVK kan være språkvitaliseringskommune med nasjonalt ansvar for skoltesamisk, og i tillegg være en nordsamisk språkutvikling/-vitaliseringskommune

- Østsamisk/skoltesamisk har flere språkbrukere på finsk side, men svært få språkbrukere i Norge. I dag er det ikke realistisk å se disse språkene som mulige samfunnsbærende levende språk i Norge på lik linje med sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Språkene har likevel en viktig betydning som bærere av identitet, historie og meningsunivers.

Det må gjøres en innsats for å ta språkene tilbake gjennom forskning, språkkurs, opprettelse av språk- og kultursentre. Vi viser til de tiltak som er gjennomført i Finland i det enaresamiske språkmiljøet.

Nordsamisk

- *Vitaliseringstiltak som fungerer og som er tilpasset de lokale forholdene, for på den måten å vitalisere det samiske språket i området, vil være helt nødvendig i vår kommune. Det gjelder både være samiskopplæring i barnehage, grunnskole og voksenopplæring, samt og etablering av samiske møteplasser der de som skal tilegne seg samisk kan delta i et samiskspråklig miljø.*
- *Det må etableres samiskspråklige institusjoner i det offentlige rom (offentlige) for å sikre at det finnes et samiskspråklig fagmiljø som samisklærere i barnehage og skole har tilgang til. Det er godt dokumentert faglig, at dette må anses å være en forutsetning for å lykkes med vitaliseringstiltakene.*

Sør-Varanger kommune har igangsatt et arbeid med samarbeidsavtale med Sametinget, som skal bidra til en positiv utvikling av samisk språk, kultur og samfunnsliv. Arbeidet med denne er forsinket knyttet til utfordringer med koronapandemien. Avtalen er en forutsetning for å kunne gjennomføre tiltak for å styrke samisk språk i kommunen, uansett hvilken modell som blir vedtatt.

Kommunen arbeider allerede med vitalisering av samisk språk, kultur og samfunnsliv, blant annet gjennom å ha opprettet Samisk Råd. Rådets ansvarsoppgaver retter seg også mot å innarbeide det samiske perspektivet i både strategi- og handlingsplaner. Det må likevel i større grad knyttes til kommuneplanens samfunnsdel og budsjettplaner, som skissert i forslaget.

Det er foreslått 3 kategorier for samiske språkkommuner:

- **Språkvitaliseringskommuner**

Kommuner som er aktuelle som språkvitaliseringskommuner, vil typisk være kommuner hvor et samisk språk brukes av et ikke ubetydelig mindretall av innbyggerne, og hvor det er behov for vitalisering av samiske språk. Tiltakene i disse kommunene skal bidra til å sikre et offentlig samiskspråklig tjenestetilbud. Behovet for å prioritere tiltak for å vitalisere samiske språk, vil likevel være felles.

- **bykommuner med særlig ansvar for samiske språk**

Bykommuner vil kunne ha noen særlige utfordringer og dermed et behov for mer tilpassede lovbestemmelser. En utfordring kan være at kommunens innbyggere benytter flere samiske språk. Samtidig vil de samiskspråklige være få i forhold til det totale innbyggertallet i kommunen.

Sør-Varanger kommune kan ikke sies å være bykommune, med den geografiske utstrekningen, men vi kan sies å ha en del felles med Alta, som også er trukket frem som en bykommune. I utgangspunktet kan bykommune være den mest hensiktsmessige kategorien, men vi ser at vi har mange elementer fra språkvitaliseringskommunemodellen. Målet må da være å jobbe for å komme over i språkvitaliseringskommune.

- **Innlemmelse av nye kommuner**

Vi slutter oss til departementets vurderinger.

Rekruttering – språkutdanning

Vi stiller oss bak tiltakene for rekruttering.

Rett til svar på samisk

- Departementet foreslår en ordning der retten til svar på samisk differensieres mellom kommunekategoriene. Det vil si at innholdet i retten til svar på samisk vil være forskjellig i de ulike kommunekategoriene.

Vi mener det vil være fornuftig med differensiering, men at kommunen må ha en plan for utvikling slik at kommunen på sikt vil utvikle kompetanse for å kunne oppfylle rett til svar på samisk. Det er også fornuftig å legge ansvaret på offentlige organer, slik at ikke privatpersoner må etterlyse tiltak

Rent prinsippielt mener vi at alle som ønsker det skal kunne få svar på samisk. Dette er mulig via digitale løsninger og samarbeid med samiskspråklige institusjoner.

Dette punktet omhandler i hovedsak voksne samer når det omtaler offentlige organer. Det må derfor skilles mellom det forvaltnings- og tjenesteytende ledd når man omtaler brukere. Som en potensiell språkvitaliseringskommune vil vi påpeke at mange har et passivt samisk språk, som vil kunne aktiveres med de rette tiltakene. Det er imidlertid vanskelig å avgjøre hva som er viktig for hvem, og at det vil være variasjoner når gjelder synet på riktig bruk av ressurser.

Vi ser videre at de ulike modellene skiller mellom forvaltningsansvar og tjenestetilbud. En dement med samisk språk kan kanskje sikres svar på samisk, men et barn i en samisk barnehage har ikke krav på å få bruke sitt språk i dagliglivet. Det kan være nødvendig å sikre at brukeren selv kan få bruke samisk språk, og ikke at dette skal avgrenses til forvaltningsmessig svar.

Avslutningsvis vil vi foreslå et nytt digitalt tiltak, som kan iverksettes allerede nå. Vi mener at i områder der de samiske språk ønskes utviklet, er det mange flere eldre som behersker samisk muntlig men ikke skriftlig. Det må derfor tas i bruk talesyntese av både lokale, regionale og statlige myndigheter, og det må legges til rette for at også private aktører kan ta i bruk dette.